

УДК 330.322: 629.7

Ю. Бухун

РОЛЬ ДЕРЖАВИ У РЕГУЛЮВАННІ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ КОСМІЧНОЇ ГАЛУЗІ

Висвітлено концептуальні засади державного регулювання інвестиційної діяльності підприємств космічної галузі. Окреслено завдання держави у сфері активізації регулювання інвестиційних процесів на підприємствах космічної галузі. Визначено заходи державної підтримки інвестиційних процесів на підприємствах космічної галузі в сучасних умовах.

Ключові слова: космічна галузь, інвестиційні процеси, інвестиційна діяльність, механізм інвестиційного процесу, державна підтримка, космічні технології, модернізація, державне регулювання, антитерористична операція.

У сучасних умовах функціонування та інвестування підприємств космічної галузі відіграє важливу роль у питаннях економічного розвитку будь-якої держави, яка має статус космічної, до яких безумовно належить і Україна. Важливим та надійним базисом для динамічного розвитку вітчизняної космічної індустрії слугують розташовані на території України промислові підприємства, підприємства військово-промислового комплексу, науково-дослідні та дослідно-конструкторські підприємства, їхні структурні підрозділи.

Проте доцільно зазначити, що в сучасних важких умовах, пов'язаних із подіями на Сході України, фінансування космічної галузі національної економіки значно скорочено, що провокує занепад галузі, її поступову руйнацію, банкрутство більшості підприємств, орієнтованих на розбудову власної космічної продукції, зводить нанівець реалізацію спільних міждержавних космічних проєктів, наприклад “Циклон – 4”.

Також негативно відображаються на діяльності зазначеної категорії підприємств застарілість технологічного базису, відсутність структурних інновацій, які дають змогу підвищити ефективність виробництва, забезпечити рентабельність та прибутковість як окремо взятого підприємства, так і усієї космічної галузі національної економіки.

З огляду на вищезазначене, можливо констатувати, що в сучасних умовах існує нагальна потреба підвищення конкурентоздатності вітчизняної космічної галузі, перетворення її на потужний локомотив економічного зростання, активізації залучення прямих інвестицій до зазначених підприємств, що неможливо без втручання держави, визначення організаційно-економічних засад регулювання інвестиційних процесів підприємств космічної галузі на державному рівні.

За таких умов дослідження ролі та завдання держави в регулюванні інвестиційних процесів підприємств космічної галузі, механізмів залучення державних гарантій з метою розбудови вітчизняної космічної галузі є необхідним та своєчасним, що посилює актуальність тематики обраного нами наукового дослідження.

Дослідження проблемних питань економічного розвитку космічної галузі висвітлювали у своїх працях такі вчені: Ю. Алексєєв, М. Бендиків, З. Варналій, І. Дульська, О. Рогач, В. Сіденко, С. Циганов, А. Черкасова, А. Шевцов. Проте, дослідження ролі та завдання держави в регулюванні інвестиційних процесів на підприємствах вітчизняної

космічної галузі в умовах антитерористичної операції та тотальної бюджетної економії коштів, жоден із вказаних фахівців не здійснював, що стимулює проведення подальших наукових розробок у зазначеному контексті.

Метою статі є визначення ролі та завдань держави щодо регулювання інвестиційних процесів на підприємствах вітчизняної космічної галузі, визначення механізмів залучення державних гарантій.

Структурна перебудова підприємств космічної галузі неможлива без участі держави, оскільки саме державний апарат визначає перспективи розвитку України як космічної держави, визначає поточні та довгострокові прогнози щодо розвитку підприємств космічної галузі.

Космічна діяльність в Україні здійснюється відповідно до Законів України “Про космічну діяльність” [1] та “Про державну підтримку космічної діяльності” [2], “Про затвердження Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2013 – 2017 роки” [3], а також указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів України, міжнародних договорів та інших нормативно-правових актів.

Аналіз чинного законодавства надає підстави стверджувати, що перспективне планування розвитку космічної галузі України визначено до 2017 р., проте з урахуванням подій на Сході України процес розбудови космічної галузі перетворився на перманентний, без визначення чітких строків та заходів, які держава планувала реалізувати, а більшість підприємств вказаної галузі взагалі залишилися самотужки, без державної підтримки. На сьогодні в Україні діє Загальнодержавна цільова науково-технічна космічна програма України на 2013 – 2017 рр., схвалена ще у 2013 р., тобто за часів правління “злочинної влади”, у положеннях якої визначено, що особливістю космічної діяльності є необхідність витрачання значних коштів без істотного економічного ефекту.

В Україні також існує Стратегія космічної діяльності України до 2022 року, схвалена наказом Державного космічного агентства України № 100 від 21.05.2015 р. [4] як декларативний фундаментальний нормативно-правовий акт, що визначає першочергові заходи, спрямовані на забезпечення розвитку вітчизняної космічної галузі. Реалізація зазначеної Стратегії спрямована на підвищення ефективності космічної діяльності, вирішення актуальних завдань національної безпеки і оборони та реалізація геополітичних інтересів держави, підвищення престижу України як космічної держави на світовій арені, перетворення космічної галузі України в мультиплікатор високотехнологічного розвитку вітчизняної економіки.

Водночас тенденції розвитку світового ринку космічних послуг свідчать про нагальну потребу у всебічній комерціалізації всіх її складових. Передбачалося, що підприємства, які вийдуть на внутрішній ринок космічних послуг, у подальшому матимуть змогу диверсифікувати джерела фінансування своєї діяльності на міжнародному космічному ринку, а відтак збільшать обсяг відрахувань до державного бюджету.

Таким чином, держава збиралася ще й заробляти на міжнародній космічній діяльності, проте внаслідок проведення антитерористичної операції ситуації кардинально змінилася. У сучасних умовах Загальнодержавна цільова науково-технічна космічна програма України на 2013 – 2017 рр. формально припинила свою дію та є “замороженою”, оскільки ключовим аспектом зазначеної програми було визначено стратегічне партнерство у космічній сфері між Україною та країною-агресором РФ, на виконання Програми російсько-українського співробітництва у сфері дослідження та використання космічного простору в мирних цілях на 2012 – 2016 роки, яка передбачала участь

українських вчених у проведенні фундаментальних наукових досліджень (проекти “Спектр-Р” (“Радіоастрон”), “Спектр-РГ”, “Спектр-УФ”, “Гамма-400”, “Спектр-М” (“Міліметрон”) тощо.

На жаль, у державі спостерігається порушення цілісності національної економіки внаслідок тимчасової окупації Російською Федерацією Автономної Республіки Крим та м. Севастополя й діяльності підтримуваних нею незаконних збройних формувань в окремих районах Донецької та Луганської областей, обумовлене цим обмеження фінансових можливостей держави.

З метою оптимізації та ефективності діяльності держави у космічній сфері Національне космічне агентство було трансформовано у Державне космічне агентство України, компетенція якого визначена Постановою Кабінету Міністрів України № 281 від 14.05.2015 р. [5]. Основна мета діяльності Державного космічного агентства України – ефективне використання науково-технічного і виробничого потенціалу для забезпечення високого рівня космічної діяльності, сприяння соціально-економічному та науковому прогресу держави, створення потужного експортного потенціалу космічної галузі, розвитку міжнародного співробітництва. До сфери управління Державного космічного агентства належать 21 підприємство та 6 бюджетних установ, які здійснюють розроблення, виробництво та реалізацію продукції ракетно-космічного та некосмічного призначення.

Таким чином, космічна діяльність в Україні здійснюється під егідою Державного космічного агентства у тісній взаємодії з іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади, Національною академією наук України, а також у широкій міжнародній кооперації, відповідно до законів та нормативно-правових актів, якими передбачено концептуальні засади космічної політики і науково-технічні завдання. Реалізація космічної діяльності в Україні також передбачає проведення наукових досліджень й розробок, спрямованих на створення ключових елементів космічної інфраструктури – ракет-носіїв, супутників, космічних апаратів, нанотехнологій. Також значну увагу Державне космічне агентство України приділяє питанням використання космічних систем і технологій для забезпечення громадян, державних установ та ринків послугами у сфері телекомунікації, навігації, метеорології, моніторингу довкілля тощо.

Сучасні космічні технології власного виробництва є одним із небагатьох чинників, що визначають стратегічне місце України у світі. Водночас результати досліджень свідчать, що космічній діяльності України притаманна значна диспропорція між рівнем наявних космічних технологій і ефективністю їх використання. Рівень розвитку світової космонавтики й космічний потенціал України вимагають розробити якісно нову модель здійснення космічної діяльності, що відповідатиме сучасним умовам і національним інтересам. Саме тому удосконалення ракетно-космічної техніки і технологій її виготовлення спрямоване на сприяння економічному розвитку держави внаслідок використання космічної техніки і технологій, покращення діяльності підприємств космічної галузі.

Слушно вказує В. Бабич, що для досягнення сталого економічного розвитку національної економіки, досягнення гідного рівня конкурентоспроможності державної економічної системи в сучасному світі вкрай необхідне вдосконалення та реалізація інноваційно-інвестиційної моделі розвитку, в якій ключову роль відіграє формування системи державної інноваційно-інвестиційної політики [6].

Необхідно на державному рівні посилити комерціалізацію космічних послуг і забезпечити зовнішньополітичну підтримку проектів, у яких беруть участь вітчизняні

аерокосмічні підприємства. Без вирішення цих завдань Україна ризикує досить швидко втратити свої позиції як космічної держави. Потенціал України у ракетно-космічній галузі уможливує вирішення широкого кола питань, однак ці можливості, як і загалом структура галузі, не відповідають сучасним вимогам. Фінансування космічних програм в Україні донині переважно здійснювалося за залишковим принципом, що означало неминучість використання інформації від іноземних партнерів, участь у міжнародних дослідженнях лише як виробник виготовлення складових частин приладів, підтримку лише невеликих за розміром наукових проектів. Подібний підхід може призвести до згорання космічної діяльності у майбутньому, припинення нових розробок ракетноносіїв і космічних апаратів, зменшення темпів розвитку існуючої наземної інфраструктури космічної галузі.

Потребує перегляду з боку держави система бюджетного забезпечення національних космічних програм, що має підтримувати конкретні проекти і розробки новітніх технологій світового рівня. Зазначимо, що видатки державного бюджету на фінансування космічної галузі у 2014 – 2015 рр. суттєво скоротилися. Із запланованих у 2014 р. обсягів фінансування космічної програми 230,7 млн грн, фактично було затверджено лише 70,133 млн грн, фактично профінансовано 67,876 млн грн [7]. Ще гірша тенденція очікується і у 2015 р. Це дає підстави стверджувати про поступову втрату Україною позицій космічної держави, що негативно може відобразитися як на діяльності підприємств галузі, так і на міжнародній кооперації держав у сфері опанування космосу.

За таких умов необхідність залучення державних інвестицій у розвиток вітчизняної космічної галузі обумовлена такими чинниками:

- космічні технології та інформація з космосу є необхідною складовою засобів вирішення загальнодержавних завдань (забезпечення безпеки, зростання наукового та технічного потенціалу країни);

- розвиток космічних технологій є найефективнішим способом стимулювання високотехнологічних галузей економіки та одним із визначальних чинників конкурентоспроможності економіки України загалом;

- ступінь розвитку космічних технологій визначає стратегічну значимість України, її спроможність застосовувати необхідні стратегічні засоби стримування та забезпечувати незалежний від інших країн доступ у космос;

- космічна діяльність є потужним чинником інтенсифікації міжнародного співробітництва, інструментом інтеграції України у світові та євроатлантичні структури, засобом для здобуття статусу лідера в регіоні.

Необхідність підвищення ролі держави в формуванні інвестиційного забезпечення розвитку космічної галузі посилюється на тлі відмови України від ядерної зброї. За таких умов космічні технології держави стали стратегічно важливими на міжнародному ринку космічних технологій.

Переваги модернізації ракетно-технічної галузі України очевидні. По-перше, за допомогою фінансування і модернізації буде можливість автоматизувати системи виробництва і знизити собівартість продукції, що допоможе вивести Україну на міжнародну арену ракетно-технічного виробництва, на якій вона буде представляти серйозного, надійного партнера і конкурента. По-друге, виготовлення нової продукції надасть можливість укласти перспективні контракти з міжнародними партнерами (США, Японія, Німеччина, Франція, Великобританія).

Інвестиції держави у космічну галузь можна визначити як залучення фінансових ресурсів у виробництво космічної продукції з метою подальшого їх збільшення і отримання економічного ефекту або іншого запланованого результату, такого як підвищення національної безпеки та покращення макроекономічної ситуації в Україні.

Інвестиційні процеси, спрямовані у космічну галузь, на загальнодержавному рівні активно сприяють розвитку науково-технічному прогресу, дають змогу створювати нові робочі місця і тим самим опосередковано контролювати рівень безробіття. Крім того, інвестиції дозволяють рівномірно розвивати наукоємні галузі народного господарства і тим самим підтримувати стабільний економічний розвиток країни. Інвестиції дають змогу провести модернізацію устаткування; впливають на збільшення вартості активів підприємства та розвитку виробничих потужностей; провести контроль за фізичним та моральним зносом основних виробничих фондів.

Через свою динамічність, інвестиційний процес вимагає комплексу управлінських заходів з боку держави, які б були спрямовані на формування сприятливого для інвестування середовища. Механізм інвестиційного процесу – це система правових, економічних та організаційних дій держави, які покликані забезпечити здійснення інвестиційної діяльності. Не менш важливу роль у здійсненні інвестиційної діяльності відіграють управлінські рішення, від напрямків яких залежить ефективність та оптимальність капіталовкладення.

Залучення інвестицій (як державних, так і іноземних) у вітчизняну космічну галузь безперечно збільшили б надходження до державного бюджету. Так як українські підприємства розраховують не стільки на державу, скільки на іноземних замовників, інвестиції сприяють якісному оновленню підприємства: з'являється доступ до нових технологій та наукових досліджень, з'являється можливість розширити та підвищити кадровий професійний потенціал, а залучення іноземних інвестицій передбачає посилений контроль за розробкою та виготовленням космічної продукції – все це загалом не лише підвищує продуктивність діяльності підприємства, а й ефективно впливає на загальну макроекономічну ситуацію в державі.

Українські підприємства, які здійснюють наукові дослідження та виробництво високотехнологічної космічної продукції використовують всі можливі шляхи пошуку джерел фінансування для свої проєктів: насамперед бюджетні кошти, а також залучають приватний капітал, використовують нерозподілений прибуток підприємства, беруть позики як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, укладають міжнародні контракти тощо.

Для створення привабливого інвестиційного клімату в Україні та забезпечення відтворювальних процесів у космічній галузі державою мають бути забезпечені заходи з дерегуляції та забезпечення макроекономічної стабільності: забезпечення помірної інфляції, яка не перешкоджає економічному розвитку; забезпечення більшої збалансованості фінансів держави з можливостями економіки; поступова “детінізація” економіки; створення умов фінансової стабільності; зменшення обсягів втручання державних органів у діяльність господарюючих суб’єктів; зменшення адміністративних бар’єрів для започаткування підприємництва у космічній галузі.

Також держава має спрямувати регулювання інвестиційних процесів у космічній галузі на створення в Україні єдиного космічного центру шляхом реорганізації та об’єднання провідних підприємств космічної галузі. Потрібно провести інвентаризацію всього майна, виділити непрофільні активи і далі сформувати єдину компанію – ракетно-

космічний центр із новим менеджментом і майновим комплексом. Пріоритетом його діяльності має бути диверсифікація ринків збуту та пошук нових партнерів за кордоном, подолання залежності від будь-яких замовлень із РФ.

Висновки

На жаль, фінансування державної космічної програми суттєво зменшилося, а залучення державних гарантій для розбудови вітчизняної космічної галузі на достатньому рівні не реалізуються. Доцільно також зазначити й той факт, що можливості космічної галузі майже не використовуються в інтересах забезпечення національної безпеки, насамперед в умовах проведення антитерористичної операції. Натомість національна космічна промисловість здатна забезпечити власними розробками вітчизняну економіку, підвищивши її конкурентоспроможність та виробничий потенціал.

Ми маємо констатувати, що військово-технічне забезпечення національної безпеки держави безпосередньо залежить від оборонно-промислового комплексу країни, основними проблемами функціонування якого залишаються: низька ефективність реалізації військово-технічної і військово-промислової політики; недостатня підтримка стратегічно важливих для оборони, безпеки і економіки держави наукових установ і промислових підприємств, зокрема й космічних, з метою переходу від сировинної моделі побудови економіки держави до моделі інноваційного розвитку, задоволення потреб Збройних сил України та інших військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення, в озброєнні, військовій і спеціальній техніці. На жаль, можливості вітчизняних підприємств космічної галузі не використовуються з метою здійснення власних розробок та серійного виробництва “безпілотників”, що певною мірою дало б змогу протистояти збройній агресії Російської Федерації проти України.

В умовах проведення антитерористичної операції на Сході України, Україна повинна зосередити свої зусилля на формуванні концептів вираженої державної політики у космічній сфері, розробки оновленої Космічної програми на 2016 – 2020 роки, на виконання Стратегії сталого розвитку “Україна – 2020”, затвердженої Указом Президента України № 05 від 12.01.2015 р., впровадити принципово нові підходи з метою оптимізації космічної діяльності, серед яких: надання космічній діяльності в Україні масштабної державної підтримки; забезпечення залучення державних та іноземних інвестицій під гарантії Уряду з метою реалізації поточних та перспективних проектів у космічній галузі; законодавчо запровадити надання галузі постійних державних податкових й експортних пільг для реалізації пріоритетних цільових міжнародних проектів; розширення міжнародного співробітництва в різних галузях космічної діяльності; відмова від виконання та забезпечення виконання спільних космічних розробок у рамках міждержавного співробітництва між Україною та РФ; забезпечення модернізації наземної космічної інфраструктури та створення умов для комерційного використання ракет-носіїв; часткова переорієнтація підприємств космічної галузі на власне виробництво продукції військово-промислового призначення, зокрема й безпілотних летальних апаратів.

Необхідно також прискорити внесення змін до Митного та Податкового кодексів України у частині здійснення оподаткування підприємств, що задіяні у виробництві продукції і послуг для космічної галузі, та скоротити перелік об’єктів права державної власності, що не підлягають приватизації.

Уряду та Верховній Раді потрібно врахувати помилки попередників та спрямувати увагу на розвиток і зміцнення космічної галузі, забезпечити інвестиційну підтримку власних підприємств галузі з метою розбудови вітчизняної космічної галузі та

гарантування повноправної участі України у процесах на світовому космічному ринку. Розвиток економічного та воєнного потенціалу в контексті забезпечення обороноздатності України потребуватиме певного часу і проведення радикальних реформ, зокрема й у космічній галузі, її модернізації та переорієнтації відповідно до сучасних викликів та загроз національній безпеці України.

За таких умов удосконалення інституційного середовища та правового забезпечення інвестиційних процесів у космічній галузі України становить перспективу подальших наукових досліджень цього питання.

Література

1. Про космічну діяльність [Електронний ресурс] : Закон України № 502/96-ВР від 15.11.1996 р. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1559-14>.

2. Про державну підтримку космічної діяльності [Електронний ресурс] : Закон України № 1559-III від 16.03.2000 р. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/502/96-%D0%B2%D1%80>.

3. Про затвердження Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2013 – 2017 роки : Закон України № 439 від 05.09.2013 р. // Відомості Верховної Ради України [Електронний ресурс]. — 2014. — № 20/21. — Ст. 725.

4. Стратегія космічної діяльності України до 2022 р. : затверджена наказом Державного космічного агентства України № 100 від 21.05.2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.

5. Про Державне космічне агентство [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України № 281 від 14.05.2015 р. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.

6. Бабич В. Д. Сучасні підходи до формування державної інноваційно-інвестиційної політики / В. Д. Бабич // Бізнесінформ [Текст]. — 2015. — № 3. — С. 117—122.

7. Чи утримає Україна статус космічної держави [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://blogs.lb.ua/matviy_kholoshyn/306843_chi_utrimaie_ukraina_status_kosmichnoi.html.

Yu. Bukhun

THE ROLE OF THE STATE IN THE REGULATION OF INVESTMENT PROCESSES AT SPACE INDUSTRY ENTERPRISES

The article considers the conceptual framework for state regulation of investment activities of space industry enterprises. The State objectives in the activation of state regulation of investment processes at space industry enterprises are outlined. The current measures of state support for investment processes at space industry enterprises are determined.

Key words: space industry, investment processes, investment activity, mechanism of investment process, state support, space technology, modernization, state regulation, anti-terrorist operation.